

ВІДГУК

*офіційного опонента – доктора економічних наук,
професора Кошкарди Ірини Віталіївни,
завідувача кафедри управління земельними ресурсами, геодезії та кадастру
Державного біотехнологічного університету,
на дисертаційну роботу Герасименко Тетяни Володимирівни на тему
«Інноваційний розвиток регіональної туристичної інфраструктури в умовах
трансформації економіки», подану на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка*

Актуальність теми дослідження.

Розвиток регіонів безпосередньо пов'язаний зі станом інфраструктури та ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу. Туристична інфраструктура в цьому контексті виконує не лише обслуговуючу функцію у сфері туризму, а й впливає на ширші соціально-економічні процеси: доступність територій, підприємницьку активність, зайнятість, інвестиційну привабливість і мобільність населення та відвідувачів. Її розвиток визначається не стільки кількістю окремих об'єктів, скільки їх функціональною взаємодією, транспортною доступністю, відповідністю потребам території та можливостям її подальшого соціально-економічного розвитку.

Повномасштабна війна істотно поглибила міжрегіональні диспропорції та актуалізувала необхідність територіально диференційованого відновлення туристичної інфраструктури з урахуванням безпекових умов, ресурсного потенціалу та екологічної стійкості регіонів. За таких умов підвищується роль методичного інструментарію, здатного забезпечити комплексне оцінювання територій, визначення пріоритетів їх трансформації та обґрунтування диференційованого розподілу інвестиційних ресурсів.

Дисертаційна робота Герасименко Т.В. спрямована на розв'язання зазначених завдань шляхом поєднання комплексного оцінювання туристичної інфраструктури, просторової типологізації регіонів, визначення трансформаційних та інвестиційних пріоритетів і формування диференційованих стратегій розвитку. Це визначає актуальність дослідження для регіональної політики, просторового розвитку та повоєнного відновлення України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт НТУ «Дніпровська політехніка». Її теоретичне та прикладне підґрунтя сформовано в межах тем: «Інтеграція України у світовий ринок туристичних послуг» (2016–2020 рр., № 0116U005632); «Соціальна відповідальність у системі підприємницької діяльності» (2020–2023 рр., № 0120U104934); «Поведінкова економіка як основа прийняття управлінських рішень суб'єктами економічних відносин» (2020–2023 рр., № 0120U104935);

«Організаційно-економічне забезпечення розвитку туристично-рекреаційних територій на засадах євроінтеграції» (2023–2025 рр., № 0123U102800); НДР «Розвиток регіональної туристичної інфраструктури в повоєнному відновленні» (2024–2026 рр., № 0124U004717).

Наведене засвідчує послідовність формування наукового підґрунтя дисертації та її безпосередній змістовний зв'язок із тематикою науково-дослідних робіт університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливої наукової проблеми щодо розроблення теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад інноваційного розвитку регіональної туристичної інфраструктури в умовах трансформації економіки. До основних наукових результатів, одержаних особисто авторкою, належать такі:

Вперше:

- запропоновано просторову типологізацію європейських регіонів за NUTS 2 із виокремленням чотирьох моделей розвитку туристичної інфраструктури (збалансована, трансформаційна, висококонцентрована та інтенсивна) на основі факторно-кластерного аналізу, що дозволило сформулювати референтне підґрунтя адаптації європейських моделей управління до умов трансформації економіки України;

- розроблено інтегральний індекс пріоритетності трансформації туристичної інфраструктури (ТPI), який, на відміну від існуючих підходів, поєднує оцінювання інфраструктурного дефіциту (TI), управлінської зрілості регіону (UMI) та резерву підвищення соціально-економічної результативності туристичної сфери (SEPI). Вагові коефіцієнти складових індексу визначено на основі методу аналізу ієрархій Сааті, що забезпечує об'єктивізацію інтегрального оцінювання та науково обґрунтоване визначення пріоритетності трансформації туристичної інфраструктури територій;

- методологічну концепцію формування та функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку регіональної туристичної інфраструктури, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на двоконтурному механізмі (стратегічному та економічному) з їх подальшим узгодженням у процесі прийняття управлінських рішень. Стратегічний контур забезпечує визначення пріоритетності трансформації, стратегічне позиціонування територій і вибір моделей управління, економічний – передбачає розподіл інвестиційних ресурсів та визначає їх потенційні економічні результати.

Удосконалено:

- методологічний підхід до комплексного оцінювання стану регіональної туристичної інфраструктури, відмінною рисою якого є інтегрування в єдину систему матеріально-ресурсної, соціально-еколого-економічної та інноваційно-інклюзивної складових із застосуванням системи композитних індикаторів, зокрема воєнно-безпекових чинників, що забезпечує об'єктивне визначення рівня розвитку туристичної інфраструктури та її трансформаційного потенціалу;

– просторову модель диференціації регіонів України за рівнем розвитку туристичної інфраструктури, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на інтерпретації результатів інтегрального оцінювання регіонів за типологізацією «ядро – внутрішня напівпериферія – зовнішня напівпериферія – периферія» та оцінюванні стійкості просторової класифікації за допомогою аналізу чутливості до зміни вагових коефіцієнтів, що забезпечує виявлення просторових закономірностей і територіальних диспропорцій та дозволяє якісно оцінити стан регіональної туристичної інфраструктури;

– науково-практичні засади оцінювання мультиплікативного ефекту туристичної інфраструктури на основі моделі міжгалузевого балансу «витрати–випуск», що, на відміну від існуючих розробок, передбачає формування інтегрованого сектора «туристична інфраструктура» шляхом агрегування взаємопов’язаних видів економічної діяльності та паралельне обчислення мультиплікаторів першого і другого типів. Це дозволяє обґрунтовувати внесок туристичної інфраструктури у формування валового регіонального продукту та визначати її роль як драйвера економічної активності, що генерує додатковий економічний ефект у транспорті, торгівлі, будівництві, харчовій промисловості та інших суміжних сферах, сприяючи збалансованому розвитку територій і посиленню впливу галузі на розвиток національної економіки;

– економіко-математичну модель підтримки інвестиційних рішень щодо інноваційного розвитку регіональної туристичної інфраструктури в умовах обмеженого бюджету, яка ґрунтується на використанні індексу пріоритетності трансформації туристичної інфраструктури як інтегрального критерію диференційованого розподілу інвестиційних ресурсів. Поділ бюджету на гарантовану та пріоритетну складові забезпечує поєднання територіальної збалансованості базової підтримки з концентрацією ресурсів відповідно до потреби у трансформації та управлінській спроможності регіонів;

– економіко-математичне забезпечення оцінювання потенційних результатів інвестування в регіональну туристичну інфраструктуру, особливістю якого є послідовна інтеграція в єдину систему індексу пріоритетності трансформації туристичної інфраструктури, адаптивного коефіцієнта потенційного мультиплікативного ефекту, функціонально залежного від рівня управлінської зрілості території, індексу інвестиційного забезпечення, індексу потенційного економічного ефекту та сукупного економічного імпульсу. Стійкість отриманих результатів оцінюється за допомогою аналізу чутливості та імітаційного моделювання методом Монте-Карло в межах установлених сценарних припущень;

– методичний підхід до стратегічного управління, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на переході від результатів комплексного оцінювання території до вибору стратегічних управлінських рішень через визначення стратегічної групи, ідентифікацію домінуючих управлінських потреб, функціональне зіставлення з референтними моделями управління, сформованими на основі європейського досвіду, вибір організаційної моделі, пріоритетної та комплементарних стратегій інноваційного розвитку. Підхід

передбачає адаптацію складу показників, ваг і шкал до територіальних систем різного ієрархічного рівня.

Набуло подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат економіки туристичної діяльності шляхом уточнення змісту поняття «регіональна туристична інфраструктура», яку, на відміну від поширених, запропоновано розглядати як територіально організовану багаторівневу соціально-економічну систему взаємопов'язаних матеріально-ресурсних об'єктів, сервісних та інформаційно-комунікаційних засобів, а також інституційно-управлінських механізмів, взаємодія яких забезпечує доступність туристичних ресурсів та їх залучення до формування, просування і споживання туристичного продукту, створення безпечних та інклюзивних умов перебування відвідувачів і передумов для формування соціально-економічних ефектів у регіоні;

- теоретичні положення хронологізації наукового дискурсу у сфері інновацій у туристичній діяльності, специфіка яких полягає у поєднанні ретроспективного бібліометричного аналізу та змістової систематизації наукових публікацій за ключовими тематичними кластерами, що дозволило виявити трансформацію наукових уявлень про інноваційний розвиток регіональної туристичної інфраструктури та структурувати предметне поле дослідження;

- інструментарій оцінювання структурної збалансованості інвестиційного забезпечення регіональної туристичної інфраструктури, особливістю якого є комплексне використання показників рівня та стабільності інвестиційної активності, інвестиційної віддачі, інвестиційної ємності, а також статистичної оцінки взаємозв'язку між обсягами інвестицій і результатами функціонування її структурних компонентів (транспорт, колективні засоби розміщення, громадське харчування, сфера мистецтва, спорту, розваг та відпочинку), що дає змогу виявляти невідповідність між обсягами інвестування та економічною віддачою окремих сегментів туристичної інфраструктури й обґрунтовувати стратегічні напрями їх інноваційно-інвестиційної трансформації;

- наукові положення щодо інституційного забезпечення інноваційного розвитку регіональної туристичної інфраструктури, особливістю яких є застосування авторської типології регіонів України за домінуючими управлінськими профілями. Типологію сформовано за результатами оцінювання управлінської зрілості та функціонального зіставлення з європейськими референтними моделями управління туристичними DESTINACIAMI, що дало змогу обґрунтувати диференційований підхід до вибору моделей управління відповідно до інституційних характеристик, домінуючих управлінських потреб і особливостей розвитку туристичної інфраструктури.

Практичне значення одержаних результатів.

Практична цінність дисертації полягає у придатності розроблених методичних підходів, моделей і рекомендацій для прийняття управлінських рішень у сфері розвитку туристичної інфраструктури. Запропонований

інструментарій може використовуватися при підготовці регіональних і місцевих програм, визначенні інфраструктурних обмежень, пріоритетів трансформації та обґрунтуванні інвестиційних рішень. Результати дослідження апробовано під час виконання господарських договорів щодо туристично-рекреаційного потенціалу та соціально-економічного відновлення Царичанської і Перещепинської територіальних громад у 2023–2025 рр.

Наукові розробки використано Державним агентством розвитку туризму України, Асоціацією готельних об'єднань та готелів міст України, Управлінням культури, туризму, національностей і релігій Дніпропетровської ОДА, Кам'янською, Царичанською, Самарівською та Перещепинською територіальними громадами Дніпропетровської області, а також Полянською територіальною громадою Івано-Франківської області. Їх застосування охоплює оцінювання туристичної інфраструктури, стратегічне групування територій, визначення інвестиційних потреб, вибір моделей управління та формування пріоритетів розвитку.

Теоретико-методологічні положення дисертації використовуються також в освітньому процесі НТУ «Дніпровська політехніка», що засвідчує прикладну цінність одержаних результатів та можливість використання запропонованих підходів на регіональному й локальному рівнях з урахуванням особливостей розвитку відповідних територій.

Повнота оприлюднення та апробація наукових положень дисертації.

Основні результати дисертації висвітлено у 64 наукових працях загальним обсягом 55,7 авт. арк., з яких особисто авторці належить 42,06 авт. арк. Публікаційний доробок включає одноосібну монографію, 8 розділів у колективних монографіях, 3 статті у виданнях, індексованих у Scopus та Web of Science, 34 статті у фахових виданнях України, 3 статті в іноземних фахових виданнях і 17 публікацій апробаційного характеру.

Тематика праць охоплює теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку регіональної туристичної інфраструктури, її оцінювання, інвестиційного забезпечення та стратегічного управління. Основні положення дослідження апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях у 2018–2026 рр. Отже, результати дисертації оприлюднені та пройшли достатню апробацію у професійному середовищі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та достовірність одержаних результатів.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації характеризуються належним рівнем обґрунтованості. Це забезпечено логічною послідовністю завдань, відповідністю застосованих методів предмету дослідження, використанням широкої інформаційної бази та апробацією запропонованих підходів на міжнародному, національному, регіональному й локальному рівнях.

Теоретичну основу роботи сформовано з використанням 530 наукових і нормативно-правових джерел. Інформаційна база охоплює офіційні

статистичні, бюджетні та адміністративні дані України, матеріали Eurostat, EU Tourism Dashboard, Європейської комісії, UN Tourism, OECD та інших міжнародних організацій. Використання інформації різних просторових рівнів дало змогу зіставити загальнонаціональні тенденції, міжрегіональні диспропорції та особливості розвитку окремих територіальних громад.

Обґрунтованість результатів посилюється застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів: системного, структурно-функціонального, інституційного і просторового підходів, бібліометричного та контент-аналізу, інтегрального оцінювання, кореляційного аналізу, ранжування і стратегічного групування територій. Для дослідження 231 регіону ЄС рівня NUTS 2 використано метод головних компонент і кластерний аналіз, що забезпечило виявлення типових моделей розвитку туристичної інфраструктури.

Економіко-математичне обґрунтування інвестиційних рішень доповнено аналізом чутливості, сценарним моделюванням та методом Монте-Карло. Позитивної оцінки заслуговує поєднання міжнародного, регіонального та локального рівнів аналізу. Апробація на матеріалах Самарівської та Перещепинської громад Дніпропетровської області дала змогу перевірити адаптивність запропонованого інструментарію до різних умов практичного управління туристичною інфраструктурою.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження є взаємоузгодженими, а сформульовані висновки логічно випливають із проведеного аналізу. Сукупність використаних методів, інформаційної бази та процедур перевірки результатів дає підстави оцінити основні наукові положення і рекомендації дисертації як аргументовані та достовірні.

Оцінка мови, структури та оформлення дисертації і реферату.

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 557 сторінок, з яких 397 сторінок припадає на основний текст. Список використаних джерел містить 530 найменувань, додатки займають 69 сторінок. Результати дослідження систематизовано у 103 таблицях і представлено на 41 рисунку.

Структура дисертації відповідає поставленій меті та логіці виконання дослідницьких завдань. Матеріал послідовно розгортається від теоретико-методологічного обґрунтування проблеми та формування методичного інструментарію до аналітичного оцінювання, узагальнення європейського досвіду, обґрунтування інвестиційних рішень і розроблення організаційно-економічного механізму.

Роботу викладено державною мовою з дотриманням наукового стилю. Понятійно-категоріальний апарат використано послідовно, табличний і графічний матеріал органічно доповнює текст та сприяє сприйняттю результатів дослідження. Оформлення дисертації загалом відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць.

Реферат відображає структуру, основні положення, наукову новизну, практичне значення та висновки дисертації. Представлені в ньому результати відповідають змісту дисертаційної роботи.

Дотримання академічної доброчесності.

Ознайомлення з рукописом дисертації та науковими публікаціями авторки дає підстави констатувати дотримання Герасименко Т.В. принципів академічної доброчесності. Використані в роботі наукові положення, статистичні дані та результати досліджень інших авторів супроводжуються належними бібліографічними посиланнями.

Дисертаційна робота має ознаки самостійно виконаного наукового дослідження, у якому простежується авторський підхід до постановки проблеми, формування методичного інструментарію, проведення аналітичних розрахунків та узагальнення одержаних результатів. Особистий внесок авторки у працях, підготовлених у співавторстві, належним чином конкретизовано.

Аналіз дисертації та опублікованих за її темою наукових праць не дає підстав для висновку про порушення принципів академічної доброчесності. Ознак академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації наукових результатів у представлених матеріалах не встановлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Герасименко Т.В., її теоретико-методологічний рівень, наукову новизну та практичну значущість, слід зазначити, що окремі положення дослідження потребують додаткової аргументації або можуть бути предметом подальшої наукової дискусії. У цьому контексті вважаю за доцільне висловити такі зауваження.

1. У підрозділі 2.2 з позицій коректності міжрегіональних порівнянь потребує додаткової уваги використання в системі ТІ низки абсолютних показників: кількості об'єктів і суб'єктів господарювання, площі природно-заповідного фонду, обсягів екологічних та інноваційних інвестицій, протяжності окремих елементів інфраструктури. Області України істотно різняться за площею, чисельністю населення, щільністю розселення та рівнем урбанізації. Min–max нормування приводить показники до єдиної шкали, однак не усуває впливу масштабу регіону. Тому доцільно було б додатково перевірити стійкість ТІ за використання питомих показників – на одиницю площі, чисельність населення, кількість громад або туристичних об'єктів – і встановити, якою мірою отримане ранжування характеризує власне інфраструктурну місткість регіону.

2. У підрозділі 2.2, у межах підблоку екологічної стійкості Y , площа територій природно-заповідного фонду розглядається як позитивна характеристика природно-рекреаційного потенціалу. Водночас правовий режим таких земель передбачає різний ступінь допустимого рекреаційного використання, а значна площа охоронюваної території не означає автоматично її туристичної доступності або придатності для інфраструктурного освоєння. При цьому суттєве значення мають категорія об'єкта, функціональне зонування, пропускна спроможність, наявність регульованих маршрутів і допустиме антропогенне навантаження. Тому доцільно чіткіше розмежувати природоохоронну цінність, потенціал

екологічного туризму та фактичні можливості розвитку туристичної інфраструктури.

3. У підрозділі 2.2 капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища включено до Y як стимулятори екологічної стійкості. Проте високі витрати можуть відображати не лише активну природоохоронну політику, а й необхідність компенсувати значний рівень забруднення або техногенного навантаження. Отже, один і той самий показник може характеризувати як екологічну спроможність, так і масштаб проблеми, на вирішення якої спрямовані кошти. У зв'язку з цим доцільно доповнити оцінювання показниками екологічної ефективності витрат або співвідношенням природоохоронних інвестицій із фактичним скороченням навантаження.

4. У підрозділі 2.3 типологізація регіонів України за рівнем розвитку туристичної інфраструктури здійснюється на рівні областей, тоді як туристична інфраструктура фактично концентрується у конкретних громадах, міських агломераціях, курортних зонах і вздовж транспортних коридорів. Середньообласна оцінка може приховувати значні внутрішньорегіональні відмінності. Апробація підходу на матеріалах Самарівської та Перещепинської громад Дніпропетровської області демонструє можливість його адаптації до локального рівня, однак процедура переходу від обласних значень TI , UMI , $SEPI$ і TPI до оцінювання функціональних туристичних територій потребує більш детальної конкретизації.

5. У підрозділі 2.3 на рисунках 2.4–2.7 області згруповано за типологією «ядро – внутрішня напівпериферія – зовнішня напівпериферія – периферія» відповідно до інтервалів значень TI . Водночас така класифікація не передбачає перевірки просторової автокореляції, локальних кластерів або впливу сусідства. Тому використані категорії фактично характеризують позицію регіону за рівнем інтегрального індексу, але не підтверджують наявності просторової взаємодії чи дифузії розвитку. У зв'язку з цим доцільно чіткіше визначити характер запропонованої типології, а в подальших дослідженнях доповнити її індексом Морана, LISA-аналізом або іншими методами просторової статистики.

6. У підрозділі 5.2 запропонована модель дає змогу визначити територіальну пріоритетність та рекомендований обсяг фінансування, однак безпосередньо не враховує ступінь готовності конкретних інфраструктурних проєктів до реалізації. На практиці результативність їх упровадження залежить не лише від рівня пріоритетності території, а й від наявності необхідних організаційних, інфраструктурних, екологічних і безпекових передумов. Отже, високий TPI характеризує доцільність підтримки території, але сам по собі не визначає готовність окремого проєкту до фінансування. У практичному застосуванні запропонованого механізму доцільно додатково враховувати умови та ступінь готовності проєктних пропозицій до реалізації.

Висловлені зауваження стосуються окремих методичних та прикладних аспектів дослідження і визначають можливі напрями подальшого розвитку запропонованих авторкою підходів. Їх наявність є закономірною для

комплексного дослідження такого рівня, має дискусійний характер і не впливає на загальну позитивну оцінку одержаних наукових результатів та дисертаційної роботи в цілому.

Загальний висновок щодо дисертації. Дисертаційна робота Герасименко Тетяни Володимирівни на тему «Інноваційний розвиток регіональної туристичної інфраструктури в умовах трансформації економіки» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому здійснено теоретико-методологічне узагальнення та запропоновано нове розв'язання важливої наукової проблеми формування концептуальних, методичних і організаційно-економічних засад інноваційного розвитку регіональної туристичної інфраструктури.

Дисертація характеризується цілісністю дослідницького задуму, логічною узгодженістю теоретичних, методичних і прикладних положень та завершеністю одержаних результатів. Запропоновані авторкою підходи забезпечують комплексне оцінювання туристичної інфраструктури, визначення пріоритетів її трансформації, обґрунтування інвестиційних рішень і вибір диференційованих стратегій розвитку. Одержані результати мають належний рівень наукової новизни, обґрунтованості та практичної значущості.

Тема, зміст і спрямованість дисертаційної роботи відповідають спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Практична цінність результатів підтверджується їх упровадженням на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, а основні наукові положення достатньо повно висвітлено у публікаціях та апробовано у професійному середовищі.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, ступенем обґрунтованості та достовірності одержаних результатів дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

Герасименко Тетяна Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління земельними
ресурсами, геодезії та кадастру
Державного біотехнологічного університету

Ірина КОШКАЛДА

Відрук хазійшов 11.09.2016
Вчений секретар СВР 202.030.12
Марія Гелоборська

Підпис Кошкаленко
ЗАСВІДЧУЮ
Керівник відділу діловодства ДБУ